

CUPRINS

TITLUL I. JUSTIȚIA CONSTITUȚIONALĂ ȘI CONTENCIOSUL CONSTITUȚIONAL. CARACTERIZARE GENERALĂ	1
TITLUL AL II-LEA. TEORIA CONSTITUȚIEI	7
Capitolul I. Constituție și constituționalism. Supremația Constituției	7
<i>Secțiunea 1. Noțiuni generale despre Constituție</i>	7
§1. Apariția Constituției	7
§2. Constituții cutumiare. Constituții scrise	9
§3. Conținutul normativ al Constituției	12
§4. Definiția și caracterele juridice ale Constituției	16
§5. Funcțiile Constituției	17
§6. Conceptul de constituționalism	17
<i>Secțiunea a 2-a. Supremația Constituției</i>	18
§1. Noțiunea de supremație a Constituției	18
§2. Consecințe și garanții ale supremației Constituției	19
Capitolul al II-lea. Adoptarea, revizuirea, suspendarea și abrogarea Constituției	21
<i>Secțiunea 1. Adoptarea Constituției</i>	21
§1. Considerații introductive	21
§2. Inițiativa constituțională	21
<i>Secțiunea a 2-a. Revizuirea Constituției</i>	23
<i>Secțiunea a 3-a. Suspendarea și abrogarea Constituției</i>	25
<i>Secțiunea a 4-a. Aplicarea directă a Constituției</i>	25
Capitolul al III-lea. Constituția României din 1991, revizuită în 2003	31
<i>Secțiunea 1. Adoptarea Constituției în anul 1991</i>	31
<i>Secțiunea a 2-a. Revizuirea Constituției în anul 2003</i>	35
<i>Secțiunea a 3-a. Alte inițiative de revizuire a Constituției</i>	36
<i>Secțiunea a 4-a. Structura Constituției României</i>	43
<i>Secțiunea a 5-a. Reglementarea procedurii de revizuire a Constituției României</i>	44
§1. Inițiativa de revizuire a Constituției	44

§2. Adoptarea și aprobarea legii de revizuire _____	45
§3. Dispoziții ale Constituției declarate nerevizuibile: limitele revizurii _____	48
§4. Rolul Curții Constituționale în procesul de revizuire a Constituției _____	48
TITLUL AL III-LEA. CONTROLUL DE CONSTITUȚIONALITATE _____	50
Capitolul I. Caracterizare generală _____	50
<i>Secțiunea 1. Noțiunea de control de constituționalitate al legilor. Fundamentare științifică _____</i>	50
<i>Secțiunea a 2-a. Apariția controlului constituționalității legilor _____</i>	51
<i>Secțiunea a 3-a. Clasificări ale controlului de constituționalitate _____</i>	55
<i>Secțiunea a 4-a. Modele de control de constituționalitate _____</i>	57
§1. Aspecte generale _____	57
§2. Modelul american _____	58
§3. Modelul european _____	60
§4. Evoluții ale controlului de constituționalitate _____	61
<i>Secțiunea a 5-a. Funcțiile controlului de constituționalitate _____</i>	63
<i>Secțiunea a 6-a. Constituționalizarea dreptului _____</i>	65
Capitolul al II-lea. Controlul constituționalității legilor în România _____	66
<i>Secțiunea 1. Repere de ordin istoric _____</i>	66
<i>Secțiunea a 2-a. Controlul de constituționalitate în prezent _____</i>	73
TITLUL AL IV-LEA. CURTEA CONSTITUȚIONALĂ A ROMÂNIEI _____	75
Capitolul I. Cadrul legal de referință. Caracterizare generală _____	75
Capitolul al II-lea. Structura și organizarea Curții Constituționale _____	78
<i>Secțiunea 1. Judecătorii constituționali. Plenul Curții Constituționale _____</i>	78
§1. Numirea judecătorilor constituționali _____	78
1.1. Elemente de drept comparat _____	78

1.2. Numirea judecătorilor Curții Constituționale a României _____	83
§2. Garanții ale independenței judecătorilor constituționali _____	89
§3. Plenul Curții Constituționale. Atribuții _____	92
<i>Secțiunea a 2-a. Președintele Curții Constituționale</i> _____	93
<i>Secțiunea a 3-a. Personalul Curții Constituționale</i> _____	95
§1. Caracterizare generală _____	95
§2. Corpul magistraților-asistenți _____	96
§3. Alte categorii de personal _____	100
Capitolul al III-lea. Atribuțiile Curții Constituționale _____	102
<i>Secțiunea 1. Clasificare</i> _____	102
<i>Secțiunea a 2-a. Controlul constituționalității legilor înainte de promulgare [art. 146 lit. a) teza I din Constituție]</i> _____	102
§1. Trăsături _____	102
§2. Sesizare. Subiecți _____	102
§3. Obiect _____	103
§4. Elemente de procedură _____	104
<i>Secțiunea a 3-a. Verificarea constituționalității inițiativelor de revizuire a Constituției [art. 146 lit. a) teza a II-a din Constituție] și a legii de revizuire adoptate de Parlament (art. 23 din Legea nr. 47/1992)</i> _____	107
§1. Trăsături _____	107
§2. Sesizare _____	107
§3. Obiect _____	107
§4. Elemente de procedură _____	110
<i>Secțiunea a 4-a. Controlul constituționalității tratatelor sau a altor acorduri internaționale [art. 146 lit. b) din Constituție]</i> _____	115
§1. Trăsături _____	115
§2. Sesizare. Subiecți _____	117
§3. Obiect _____	117
§4. Elemente de procedură _____	119
<i>Secțiunea a 5-a. Controlul constituționalității regulamentelor Parlamentului [art. 146 lit. c) din Constituție]</i> _____	120
§1. Trăsături _____	120
§2. Sesizare. Subiecți _____	120
§3. Obiect _____	121

§4. Elemente de procedură _____	122
<i>Secțiunea a 6-a. Controlul constituționalității hotărârilor plenului Camerei Deputaților, hotărârilor plenului Senatului și hotărârilor plenului celor două Camere reunite ale Parlamentului [art. 146 lit. l) din Constituție și art. 27-28 din Legea nr. 47/1992] _____</i>	123
§1. Trăsături _____	123
§2. Sesizare. Subiecți _____	124
§3. Obiect _____	124
§4. Elemente de procedură _____	130
<i>Secțiunea a 7-a. Soluționarea excepției de neconstituționalitate ridicate în fața instanțelor judecătorești sau de arbitraj comercial [art. 146 lit. d) teza I din Constituție] _____</i>	130
§1. Trăsături _____	130
§2. Sesizare. Subiecți _____	131
§3. Obiect _____	131
§4. Procedura invocării și soluționării excepției de neconstituționalitate _____	133
4.1. Aspecte generale _____	133
4.2. Etapa judecătorească a soluționării excepțiilor de neconstituționalitate _____	133
4.2.1. Aspecte generale _____	133
4.2.2. Obligația instanței de a sesiza Curtea Constituțională _____	134
4.2.3. Obligația instanței de judecată de a-și exprima opinia asupra excepției de neconstituționalitate invocate _____	139
4.2.4. Exigențe de ordin formal/regularitatea sesizării Curții Constituționale _____	143
4.2.4.1. Sesizarea Curții Constituționale se face printr-o încheiere distinctă _____	143
4.2.4.2. Constituirea dosarelor având ca obiect excepții de neconstituționalitate _____	146
4.3. Etapa contenciosului constituțional, desfășurată în fața Curții Constituționale _____	147
<i>Secțiunea a 8-a. Soluționarea excepției de neconstituționalitate ridicate de Avocatul Poporului [art. 146 lit. d) teza a II-a din Constituție] _____</i>	155
§1. Trăsături _____	155

§2. Obiect _____	155
§3. Elemente de procedură _____	159
<i>Secțiunea a 9-a. Soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice [art. 146 lit. e) din Constituție]</i> _____	160
§1. Trăsături _____	160
§2. Sesizare. Subiecți. Părțile conflictului juridic de natură constituțională _____	160
§3. Obiect _____	169
§4. Elemente de procedură _____	194
<i>Secțiunea a 10-a. Atribuția de a veghea la respectarea procedurii pentru alegerea Președintelui României și de a confirma rezultatele sufragiului [art. 146 lit. f) din Constituție]</i> _____	195
§1. Trăsături. Obiect _____	195
§2. Sesizare. Subiecți _____	198
§3. Elemente de procedură _____	199
3.1. Soluționarea contestațiilor privind înregistrarea sau respingerea înregistrării candidaturilor ori a semnelor electorale _____	199
3.2. Soluționarea contestațiilor privind împiedicarea unui partid sau a unei formațiuni politice ori a unui candidat de a-și desfășura campania electorală _____	204
3.3. Soluționarea cererilor privind anularea rezultatelor alegerilor _____	205
3.4. Confirmarea și validarea rezultatului alegerilor _____	206
<i>Secțiunea a 11-a. Constatarea existenței împrejurărilor care justifică interimatul în exercitarea funcției de Președinte al României [art. 146 lit. g) din Constituție]</i> _____	207
§1. Trăsături _____	207
§2. Sesizare. Subiecți _____	207
§3. Elemente de procedură _____	208
<i>Secțiunea a 12-a. Emiterea avizului consultativ pentru propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României [art. 146 lit. h) din Constituție]</i> _____	213
§1. Trăsături _____	213
§2. Sesizare. Subiecți _____	215
§3. Elemente de procedură _____	215

<i>Secțiunea a 13-a. Atribuția de a veghea la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului și de a confirma rezultatele acestuia [art. 146 lit. i) din Constituție]</i>	218
§1. Trăsături	218
§2. Sesizare. Subiecți	218
§3. Elemente de procedură	219
§4. Confirmarea rezultatului referendumului	224
4.1. Referendumul pentru revizuirea Constituției	224
4.2. Referendumul pentru demiterea Președintelui	226
4.3. Referendumul pe probleme de interes național	230
<i>Secțiunea a 14-a. Verificarea îndeplinirii condițiilor pentru exercitarea inițiativei legislative de către cetățeni [art. 146 lit. j) din Constituție]</i>	237
§1. Trăsături	237
§2. Sesizare. Subiecți	237
§3. Elemente de procedură	237
<i>Secțiunea a 15-a. Atribuția de a hotărî asupra contestațiilor care au ca obiect constituționalitatea unui partid politic [art. 146 lit. k) din Constituție]</i>	241
§1. Trăsături	241
§2. Sesizare. Subiecți	242
§3. Obiect	242
§4. Elemente de procedură	242
Capitolul al IV-lea. Reguli procedurale specifice activității Curții Constituționale	243
<i>Secțiunea 1. Activitatea premergătoare dezbaterilor. Aspecte specifice</i>	243
<i>Secțiunea a 2-a. Ședințele Plenului Curții Constituționale. Dezbaterile și deliberarea</i>	247
<i>Secțiunea a 3-a. Deciziile, hotărârile și avizele Curții Constituționale. Opiniile separate și opiniile concurente</i>	248
<i>Secțiunea a 4-a. Accesul la informațiile referitoare la activitatea Curții Constituționale</i>	256
§1. Informații accesibile pe pagina de internet – www.ccr.ro	256
§2. Comunicatele de presă	257
§3. Alte modalități de aducere la cunoștință publică a activității Curții Constituționale	258

TITLUL AI V-LEA. CAUZELE DE INADMISIBILITATE	
ÎN CONTENCIOSUL CONSTITUȚIONAL	259
Capitolul I. Caracterizare generală	259
Capitolul al II-lea. Clasificări ale cauzelor de inadmisibilitate	261
Capitolul al III-lea. Legalitatea sesizării	265
<i>Secțiunea 1. Condiții de admisibilitate privitoare la</i>	
OBIECTUL SESIZĂRII	265
§1. Considerații generale	265
§2. Controlul de constituționalitate <i>a priori</i> poate avea ca obiect doar legile care nu au fost promulgate	266
§3. Este admisibil controlul de constituționalitate <i>a priori</i> al legii promulgate, dacă sesizarea s-a făcut în termenul legal	266
§4. Controlul de constituționalitate <i>a priori</i> poate avea ca obiect doar legile care au fost adoptate de ambele Camere ale Parlamentului	272
§5. Controlul de constituționalitate <i>a priori</i> poate avea ca obiect o ordonanță a Guvernului aprobată prin lege, însă numai în măsura în care Curtea Constituțională a fost sesizată cu privire la legea de aprobare a ordonanței Guvernului	272
§6. După reexaminarea legii, pentru punerea în acord cu decizia Curții Constituționale de constatare a neconstituționalității, pot forma obiectul controlului de constituționalitate <i>a priori</i> numai acele dispoziții care au format obiect al reexaminării	274
§7. Controlul de constituționalitate poate avea ca obiect numai regulamentele Parlamentului în vigoare	275
§8. Controlul de constituționalitate poate avea ca obiect hotărârile plenului Camerei Deputaților, hotărârile plenului Senatului și hotărârile plenului celor două Camere reunite ale Parlamentului, nu și acordurile politice	276
§9. Hotărârile de Guvern nu pot constitui obiect al controlului Curții Constituționale	277

§10. Normele metodologice de aplicare a legii nu pot constitui obiect al controlului Curții Constituționale _____	277
§11. Ordinele miniștrilor nu pot constitui obiect al controlului Curții Constituționale _____	278
§12. Hotărârile judecătorești nu pot constitui obiect al controlului de constituționalitate _____	279
§13. Dispozițiile din legi și ordonanțe, în interpretarea dată de Înalta Curte de Casație și Justiție (recurs în interesul legii/hotărâre prealabilă), pot constitui obiect al controlului de constituționalitate _____	279
§14. Controlul de constituționalitate <i>a posteriori</i> poate avea ca obiect dispoziții din legi și ordonanțe <i>in vigoare</i> . Potrivit interpretării date în jurisprudența Curții Constituționale sintagmei „ <i>in vigoare</i> ”, controlul de constituționalitate poate avea ca obiect și dispoziții din legi și ordonanțe abrogate, în măsura în care acestea continuă să producă efecte juridice _____	292
§15. Dispozițiile legale <i>de abrogare</i> pot constitui obiect al controlului de constituționalitate _____	300
§16. Controlul de constituționalitate <i>a posteriori</i> poate avea ca obiect numai dispoziții din legi și ordonanțe care sunt aplicabile cauzei în care a fost ridicată excepția de neconstituționalitate _____	306
§17. Sunt inadmisibile excepțiile de neconstituționalitate ridicate într-o acțiune <i>ab initio</i> inadmisibilă, în măsura în care nu sunt contestate chiar dispozițiile legale care determină o atare soluție în privința cauzei în care a fost ridicată excepția _____	310
§18. Excepția de neconstituționalitate nu poate constitui obiectul principal al acțiunii de chemare în judecată _____	312
§19. Dispozițiile din legi și ordonanțe, constatate ca fiind neconstituționale, nu mai pot fi supuse controlului de constituționalitate _____	314
§20. Poate forma obiect al controlului de constituționalitate posibila interpretare neconstituțională, alta/altele decât cea/cele exclusă/excluse prin decizii interpretative _____	315

§21. Pot forma obiect al controlului de constituționalitate soluțiile legislative _____	317
§22. Controlul de constituționalitate poate avea ca obiect decretul de stabilire a obiectului și datei referendumului _____	318
§23. Controlul de constituționalitate privește numai partidele politice, nu și organizațiile neguvernamentale _____	321
<i>Secțiunea a 2-a. Condiții de admisibilitate privitoare la</i> <i>AUTORII SESIZĂRII</i> _____	323
§1. Considerații generale _____	323
§2. Grupurile parlamentare nu pot sesiza Curtea Constituțională pentru controlul legilor înainte de promulgare _____	323
§3. Președintele sau membrii uneia dintre Camerele Parlamentului pot formula sesizări numai cu privire la regulamentul Camerei din care fac parte _____	324
§4. Sesizarea Curții Constituționale, în vederea controlului constituționalității hotărârilor Parlamentului, poate fi formulată numai de către președintele respectivei Camere sau de către un număr de 50 de deputați sau 25 de senatori _____	326
§5. Deputatul/senatorul care a avut calitatea de președinte al Camerei respective poate contesta constituționalitatea hotărârii care privește încetarea statutului/calității sale de președinte al Camerei _____	326
§6. Apărătorii sau reprezentanții legali ai părților pot invoca excepții de neconstituționalitate numai în numele părților pe care le reprezintă _____	327
§7. Deputații ori senatorii nu pot formula sesizări cu privire la conflicte juridice de natură constituțională _____	328
§8. Orice autoritate prevăzută de legea specială între subiecții care pot sesiza Curtea Constituțională cu un conflict juridic de natură constituțională este în drept să formuleze cererea cu privire la soluționarea conflictului juridic de natură constituțională, chiar dacă nu este parte în conflictul la care se referă sesizarea _____	328

§9. Cererile de anulare a alegerilor pot fi formulate numai de către partidele politice, alianțele politice, alianțele electorale, organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale reprezentate în Consiliul Minorităților Naționale și de candidații care au participat la alegeri _____	333
§10. Contestațiile referitoare la neconstituționalitatea unui partid politic pot fi formulate numai de către președinții celor două Camere ale Parlamentului sau de Guvern _____	334
<i>Secțiunea a 3-a. Condiții de admisibilitate privitoare la obligația de MOTIVARE A SESIZĂRII _____</i>	334
§1. Considerații generale _____	334
§2. Admisibilitatea sesizărilor este condiționată de indicarea temeiului constituțional în raport de care sunt formulate criticile _____	336
§3. Admisibilitatea sesizărilor este condiționată de motivarea încălcării temeiurilor de neconstituționalitate invocate _____	337
§4. Pentru admisibilitatea sesizărilor, este necesar ca norma de referință să fie de rang constituțional _____	339
§5. Admisibilitatea sesizărilor este condiționată de motivarea lor la data formulării, iar nu la o dată ulterioară, în fața Curții Constituționale _____	342
<i>Secțiunea a 4-a. Condiții de admisibilitate care vizează CADRUL PROCESUAL/CONDIȚII PROCEDURALE SPECIFICE unor atribuții ale Curții Constituționale _____</i>	343
§1. Considerații generale _____	343
§2. Excepțiile de neconstituționalitate pot fi ridicate numai în fața instanțelor judecătorești sau de arbitraj comercial _____	343
§3. Excepțiile de neconstituționalitate nu pot fi ridicate direct în fața Curții Constituționale _____	345
§4. Constituționalitatea legii poate fi examinată numai în cadrul atribuției prevăzute de art. 146 lit. d) din Constituție, iar nu în îndeplinirea altor competențe _____	345
§5. Aceeași excepție de neconstituționalitate, soluționată de Curtea Constituțională, nu poate fi ridicată în aceeași cauză de către același autor _____	346

§6. Cadrul procesual stabilit prin sesizare nu poate fi extins prin formularea unei cereri de intervenție în interes propriu sau în interesul unei părți _____	347
§7. Conflictele juridice de natură constituțională poartă între autoritățile publice de rang constituțional _____	347

Capitolul al IV-lea. Cauze de inadmisibilitate privitoare la competența Curții Constituționale _____	349
<i>Secțiunea 1. Considerații generale _____</i>	<i>349</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Analiza cauzelor de inadmisibilitate _____</i>	<i>349</i>
§1. Curtea Constituțională se pronunță asupra constituționalității, iar nu și asupra oportunității actelor criticate _____	349
§2. Curtea Constituțională se pronunță asupra constituționalității regulamentelor Parlamentului, nu și asupra modului de aplicare a acestora _____	351
§3. Sunt admisibile sesizările având ca obiect hotărârile Parlamentului, numai dacă acestea afectează valori și principii constituționale sau organizarea și funcționarea autorităților și instituțiilor de rang constituțional _____	352
§4. În cadrul controlului <i>a priori</i> , Curtea Constituțională se pronunță și asupra prevederilor care, în mod necesar și evident, nu pot fi dissociate de norma criticată, iar în cadrul controlului <i>a posteriori</i> , se pronunță doar dacă s-a admis excepția de neconstituționalitate _____	353
§5. Curtea Constituțională nu poate modifica sau completa prevederile supuse controlului de constituționalitate _____	353
§6. Interpretarea și aplicarea legii sau a regulamentelor parlamentare nu intră în competența Curții Constituționale _____	356
§7. Controlul de constituționalitate presupune raportarea unei norme la dispoziții ale Constituției, și nu o analiză comparativă a actelor normative sau a instituțiilor juridice _____	358

- §8. Verificarea compatibilității unei norme de drept intern în raport de normele de drept european nu intră în competențele Curții Constituționale. Norma europeană poate constitui doar o normă interpusă celei de referință, care nu poate fi decât Constituția, și, de asemenea, trebuie să aibă relevanță constituțională _____ 360

TITLUL AL VI-LEA. ACTELE CURȚII CONSTITUȚIONALE	
ȘI EFECTELE ACESTORA	362
Capitolul I. Tipuri de acte	362
Capitolul al II-lea. Efectele deciziilor Curții Constituționale	364
<i>Secțiunea 1. Problematika efectelor actelor Curții Constituționale sub imperiul Constituției din 1991</i>	364
<i>Secțiunea a 2-a. Aspecte specifice privind actuala reglementare a efectelor deciziilor Curții Constituționale</i>	368
§1. Obligatoritatea <i>erga omnes</i> a deciziilor Curții Constituționale	368
§2. Neretroactivitatea deciziilor Curții Constituționale	374
<i>Secțiunea a 3-a. Aspecte specifice deciziilor interpretative</i>	387
§1. Caracterizare generală	387
§2. Precizări terminologice. Rațiunea deciziilor interpretative	388
§3. Deciziile interpretative, exemplificări și caracterizare	391
3.1. Modalități de redactare a dispozitivelor deciziilor de interpretare	391
3.1.1. Decizii prin care Curtea Constituțională constată că dispozițiile legale criticate sunt constituționale în măsura în care se interpretează într-un anume sens	391
3.1.2. Decizii prin care Curtea Constituțională admite sesizarea de neconstituționalitate și constată că dispozițiile legale criticate sunt neconstituționale în măsura în care se interpretează într-un anume sens	395
3.2. Caracterizare generală	403

3.3. Efectele deciziilor interpretative _____	406
3.4. Delimitări de competențe _____	409
Capitolul al III-lea. Deciziile Curții Constituționale în lumina principiului securității juridice _____	414
<i>Secțiunea 1. Efectivitatea justiției constituționale _____</i>	<i>414</i>
§1. Respectarea deciziilor Curții Constituționale _____	414
§2. Sancționarea nerespectării deciziilor Curții Constituționale _____	418
<i>Secțiunea a 2-a. Revirimentul jurisprudențial _____</i>	<i>422</i>
§1. Semnificație și necesitate _____	422
§2. Revirimentul în jurisprudența Curții Constituționale a României _____	424
§3. Condiții/motive de natură a justifica revirimentul jurisprudențial constituțional _____	425
3.1. Existența unor elemente noi de natură a determina schimbarea jurisprudenței _____	425
3.2. Numărul semnificativ de cauze în materie cu care Curtea Constituțională a fost sesizată _____	426
3.3. Aplicarea unei viziuni noi, evolutive asupra modului de interpretare a prevederilor constituționale _____	428
3.4. Receptarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului _____	431
3.5. Receptarea jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene _____	434
 TITLUL AL VII-LEA. RAPORTURILE ÎNTRE DREPTUL NAȚIONAL, DREPTUL INTERNAȚIONAL, DREPTUL EUROPEAN ÎN CADRUL CONTROLULUI DE CONSTITUȚIONALITATE ÎN ROMÂNIA _____	436
Capitolul I. Cadrul constituțional de referință _____	436
Capitolul al II-lea. Receptarea jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului și, respectiv, a Curții de Justiție a Uniunii Europene _____	441
<i>Secțiunea 1. Curtea Europeană a Drepturilor Omului _____</i>	<i>441</i>
<i>Secțiunea a 2-a. Curtea de Justiție a Uniunii Europene _____</i>	<i>448</i>

<i>Secțiunea a 3-a. Efectul invocării de Curtea Constituțională a României a jurisprudenței Curților europene în privința instanțelor judecătorești din România</i>	457
---	-----

Capitolul al III-lea. Rolul Comisiei de la Veneția în asigurarea standardelor moderne de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale	459
<i>Secțiunea 1. Comisia de la Veneția. Scurtă prezentare</i>	459
<i>Secțiunea a 2-a. Forme de cooperare instituțională</i>	459
§1. Conferințe, seminarii, forme de asociere a instanțelor de jurisdicție constituțională	459
§2. Consiliul mixt pentru justiție constituțională	460
<i>Secțiunea a 3-a. Reflectarea în jurisprudența Curții Constituționale a României a cooperării cu Comisia de la Veneția</i>	460
§1. Documentarea prin intermediul agenților de legătură	460
§2. Invocarea recomandărilor Comisiei de la Veneția	462
2.1. Revizuirea Constituției	462
2.2. Legislația electorală	463
2.3. Răspunderea penală versus cea politică a miniștrilor	466
2.4. Loialitatea constituțională	468
BIBLIOGRAFIE	473

Tudorel TOADER

Marieta SAFTA

Contencios constituțional

Ediția a 2-a, revizuită și actualizată

Capitolul al II-lea. Adoptarea, revizuirea, suspendarea și abrogarea Constituției

Secțiunea 1. Adoptarea Constituției

§1. Considerații introductive

Adoptarea Constituției reprezintă o primă consecință a poziției Constituției în cadrul piramidei actelor normative. Astfel, având în vedere conținutul și scopurile sale, s-a pus problema unor modalități și proceduri speciale de adoptare, distincte de ale actelor normative subsecvente, care să pună în valoare supremația și deosebirile normelor constituționale față de restul dreptului. În cadrul acestor proceduri speciale, distingem inițiativa adoptării Constituției și modalitățile de adoptare a acesteia.

§2. Inițiativa constituțională

În raport de criteriul doctrinei politice încorporate în Constituție, au fost identificate^[1] următoarele forme de adoptare a Constituției:

a) **forme monocratice**, când organizarea constituțională este expresia voinței unei singure persoane, monarh sau șef de stat;

b) **forme democratice**, respectiv: convenția, semnificând constituirea unei reprezentanțe alese special de popor pentru a face sau a respinge o Constituție; constituirea poporului în instanță constituțională supremă; referendumul constituțional, adică îmbinarea deliberării reprezentative cu o consultare populară de tipul referendumului pentru validarea Constituției;

c) **forme mixte**, respectiv: monocrație-democrație, în sistemele unde Constituția dictatorului este supusă unui plebiscit, adică voinței „controlate” a poporului, pentru a se da aparența potrivit căreia Constituția ar fi „emanația” poporului; monarhie-representativitate, în sensul că Legea fundamentală exprimă acordul formal dintre adunare și monarh („contract” sau „pact”).

În legătură cu adoptarea propriu-zisă a Constituției, a fost elaborată teoria puterii constituante, prin care se înțelege organul de stat sau gruparea de indivizi care, beneficiind de o autoritate politică sau morală specială, are dreptul de a adopta Constituția^[2].

[1] I. DELEANU, *Instituții și proceduri constituționale, op. cit.*, p. 97.

[2] I. MURARU, E.S. TĂNĂSESCU, *op. cit.*, vol. I, 2008, p. 51.

Puterea constituantă poate fi:

a) **originară** – intervine atunci când nu există sau nu mai există Constituție în vigoare (state noi, revoluții). Puterea constituantă originară este puterea primară, atașată poporului sau, uneori, individului ori grupului social care promovează o nouă idee de drept, ca expresie a unei noi concepții politice și filozofice^[1]. Prin urmare, ea aparține celui care a creat statul sau a înfăptuit revoluția, care a avut ca obiectiv, între altele, stabilirea unei noi ordini juridice;

b) **instituită sau derivată** – este prevăzută de Constituția în vigoare (sau anterioară) atât în ceea ce privește competența, cât și organizarea și funcționarea ei. Puterea instituită este deci o putere condiționată prin reguli constituționale prestabilite atât în ceea ce privește organizarea, cât și prerogativele.

Așa cum s-a mai remarcat^[2], „puterea constituantă originară este o putere nelimitată, fiind o putere de fapt care se exercită independent de o Constituție. Prin urmare, nu există nicio normă constituțională sau supraconstituțională care să i se impună. Dimpotrivă, puterea constituantă derivată este o putere limitată. Creată fiind de puterea constituantă originară, apare normal ca ea să fie limitată și să acționeze strict în cadrul stabilit de către aceasta”. Puterea constituantă originară nu „dispare” odată cu adoptarea Constituției, pentru că ea aparține poporului și este unică^[3], însă manifestarea celor două puteri nu se poate realiza concomitent; puterea constituantă derivată se exercită atât timp cât cea originară nu intervine.

Astfel, o nouă Constituție se adoptă în următoarele situații^[4]:

a) odată cu formarea unui stat nou – acest proces complex impune adoptarea unor dispoziții cu caracter politico-juridic solemn, prin care să se reglementeze caracteristicile regimului politic, instituționale etc.;

b) în situația în care în viața unui stat au loc schimbări politice structurale, fundamentale, când se schimbă regimul politic ori când un stat își reînnoiește fundamental bazele politico-juridice, economice ori își desăvârșește unitatea națională;

c) când în viața statului are loc o schimbare importantă cu caracter politic sau socio-economic care nu afectează esența statului sau regimul politic; este vorba doar despre o nouă etapă în dezvoltarea statului respectiv.

[1] I. DELEANU, *Instituții și proceduri constituționale*, op. cit., p. 223.

[2] M. CRISTE, *Drept constituțional...*, op. cit., p. 54.

[3] M. ANDRESCU, A.N. PURAN, *Drept constituțional. Teoria generală a statului*, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 11, apud M. CRISTE, *Drept constituțional...*, op. cit., p. 55.

[4] C. IONESCU, op. cit., p. 191.

Modificarea Constituției în vigoare are în vedere adaptarea acesteia la realitățile și evoluțiile vieții sociale și economice.

Secțiunea a 2-a. Revizuirea Constituției

Revizuirea Constituției presupune modificarea sau completarea sa. Astfel, chiar dacă stabilitatea unei Constituții constituie una dintre aspirațiile autorilor acesteia, care intenționează ca valorile și instituțiile stabilite să dureze peste generații, transformările socio-politice pot impune, la un moment dat, modificări ale Legii fundamentale.

Problematica revizuirii Constituției presupune analiza următoarelor aspecte:

- cine poate avea inițiativa revizuirii;
- procedura de urmat;
- dispozițiile Constituției susceptibile de a fi revizuite.

După modul cum sunt reglementate aceste elemente, distingem între Constituții rigide și Constituții suple (flexibile).

Astfel, în sistemul **Constituțiilor „rigide”**^[1], modificarea acestora presupune formalități speciale, distincte de ale celorlalte legi. Sunt susținute astfel valoarea și autoritatea Constituției, care impun o anumită permanență în timp a principiilor și regulilor pe care le consacără.

Se pot reține ca elemente de rigidizare a Constituțiilor^[2]:

a) **stabilirea în cuprinsul Constituției a faptului că aceasta nu poate fi modificată o anumită perioadă de timp** (de exemplu, Constituția americană din 1787, care prevedea că nicio modificare nu poate să fie adusă unor prevederi ale sale decât după 21 de ani, Constituția franceză din 1791, care interzicea orice propunere de modificare pe perioada primelor două legislaturi, etc.);

b) **stabilirea unei proceduri complicate de modificare** (de exemplu, pentru Constituția Statelor Unite ale Americii, cea mai „veche” din lume, există două modalități de modificare: una dintre acestea presupune ca două treimi dintre state să se adreseze Congresului pentru o nouă Adunare Constituantă, însă Constituția a reprezentat întotdeauna un document sacrosanct în democrația americană, așa încât foarte puțini ar fi aceia care ar putea să conceapă o „regândire” a întregului edificiu constituțional;

[1] T. HARPER, *op. cit.*, p. 52.

[2] A se vedea și M.L. MANEA, L.V. NICULAE, *Limitele revizuirii constituționale. Studiu documentar de legislație contemporană*, în Buletin de informare legislativă nr. 1/2013, p. 12-16.

a doua modalitate presupune ca cele două Camere ale Congresului să aprobe amendamentele propuse cu o majoritate de două treimi, apoi acestea sunt trimise statelor pentru ratificare, fiind necesar ca trei pătrimi dintre state să aprobe ratificarea. Constituția nu stabilește un termen pentru ratificare, fiind necesar ca aceasta să aibă loc într-un termen rezonabil);

c) **stabilirea faptului că nu se poate proceda la revizuirea Constituției în anumite perioade** (de exemplu, Constituția Belgiei prevede, în art. 196-197, faptul că nicio revizuire a Constituției nu poate avea loc sau nu poate fi inițiată pe timp de război sau în cazul în care Camerele sunt împiedicate să își desfășoare activitatea; tot astfel, în perioada regenței nu poate fi făcută nicio modificare a Constituției în privința atribuțiilor constituționale ale Regelui; Constituția Portugaliei prevede, în art. 289, că nicio lege de revizuire a Constituției nu poate fi inițiată în timp ce o stare de asediu sau de urgență este în vigoare; Constituția Luxemburgului prevede, în art. 115, că în perioada regenței este interzisă orice revizuire a Constituției în privința dispozițiilor care stabilesc prerogativele constituționale ale Marelui Duce, statutul său ori ordinea succesiunii la tron);

d) unele state au introdus în Constituții clauze referitoare la **imposibilitatea de modificare, pe calea revizuirii, a unor dispoziții considerate de esența regimului politic și constituțional** pe care aceasta îl consacră. Este vorba despre ceea ce a fost numit „nucleul dur” al Constituției sau ceea ce Curtea Constituțională a Germaniei a numit „garanție eternă”, a cărei încălcare ar avea semnificația încălcării puterii constitutive a poporului^[1] [de exemplu, Constituția Franței prevede, în art. 89 alin. (4) și (5), că nicio procedură de revizuire nu poate fi inițiată sau urmată dacă aduce atingere integrității teritoriului, precum și faptul că forma republicană de guvernământ nu poate face obiectul revizuirii; Constituția Italiei prevede în art. 139 că forma republicană de guvernământ nu poate face obiectul revizuirii; Constituția Portugaliei enumeră, în art. 288, limitele revizuirii, statuând că legile de revizuire a Constituției trebuie să respecte independența națională și unitatea statului, forma republicană de guvernământ, separația dintre stat și Biserică, drepturile, libertățile și măsurile de protecție a cetățenilor, drepturile lucrătorilor și ale sindicatelor, coexistența sectoarelor public, privat, cooperatist și social de proprietate asupra mijloacelor de producție, elaborarea unor planuri economice în cadrul unei economii mixte, votul universal, direct, secret pentru membrii aleși ai organelor administrației centrale, regiunilor autonome, precum și ai organelor administrației publice locale, sistemul de reprezentare

^[1] <http://www.bundesverfassungsgericht.de/en/press/bvg09-072en.html>.

proporțională, pluralismul de expresie și de organizare politică, inclusiv partidele politice, precum și dreptul la opoziție democratică, separația și interdependența organelor care exercită suveranitatea, controlul asupra prevederilor legale privind neconstituționalitatea legilor, independența instanțelor judecătorești, autonomia autorităților locale, autonomia politică și administrativă a arhipelagurilor Azore și Madeira; Constituția Germaniei prevede, în art. 79 alin. (3), că modificarea Constituției prin care s-ar aduce atingere împărțirii Federației în landuri, principiului participării landurilor la legiferare sau principiilor enunțate la art. 1 și art. 20 este inadmisibilă; Constituția Cehiei prevede, la art. 9, că orice atingere adusă valorilor statului democratic este interzisă].

În sistemul **Constituțiilor „flexibile”**, modificarea acestora se realizează printr-o simplă lege adoptată de Parlament, cu o anumită majoritate (de exemplu, Constituția Ungariei). Acest tip de procedură micșorează valoarea Constituției de lege fundamentală și o face mult mai vulnerabilă în fața schimbărilor care au loc pe scena politică a statelor.

Secțiunea a 3-a. Suspendarea și abrogarea Constituției

Suspendarea efectelor Constituției constă în scoaterea ei din vigoare, în tot sau în parte, pe o perioadă de timp determinată. De regulă, aceasta intervine în perioade de criză politică. Cum suspendarea Constituției nu este compatibilă cu ideea de stat de drept, unele Constituții interzic expres posibilitatea suspendării lor. În practica constituțională, Constituțiile au fost suspendate atunci când guvernării renunțau la formele democratice de conducere, guvernând prin decrete-legi, în urma unor lovituri de stat etc.

În ceea ce privește **abrogarea Constituției**, ea se produce atunci când se adoptă o nouă Lege fundamentală. Conform principiului simetriei juridice, dreptul de a abroga o Constituție aparține puterii constituante.

Secțiunea a 4-a. Aplicarea directă a Constituției

Un alt element care exprimă supremația Constituției îl constituie caracterul direct aplicabil al Legii fundamentale. Interpretarea și aplicarea normelor constituționale sunt realizate de oricare autoritate publică în activitatea sa. Primul care aplică Constituția este legiuitorul însuși, în cadrul procesului legislativ, similară fiind și activitatea de interpretare și

aplicare a Constituției realizată de autoritățile administrației publice, în cadrul sistemului de relații între puteri.

Orice apreciere cu privire la constituționalitatea unei legi este în fapt o interpretare a acelei legi prin raportare la dispozițiile constituționale și în mod necesar un act de aplicare directă a Constituției la un caz concret, pentru a verifica conformitatea legii cu textul constituțional de referință. De aceea, rolul cel mai important în aplicarea Constituției îl au **Tribunalele și Curțile Constituționale**, plecând de la funcțiile specifice unor garanți ai supremației Constituției și de la valoarea juridică ce se atașează deciziilor acestora, cu efecte obligatorii *erga omnes*. Sub aceste aspecte, judecătorului constituțional român i-a revenit în primul rând sarcina interpretării și aplicării normelor constituționale, asigurând difuzarea concertată și aprofundarea dispozițiilor Legii fundamentale în cadrul ramurilor sistemului juridic, ceea ce dă măsura fenomenului constituționalizării dreptului, pentru care aplicabilitatea directă a Constituției formează o premisă importantă.

Regulile constituționale sunt însă direct aplicabile atât de autoritatea judecătorească, de cea administrativă, cât și de către particulari, legislația infraconstituțională fiind dezvoltarea principiilor și normelor Legii fundamentale. Aplicarea directă a Constituției nu înseamnă însă înlăturarea de la aplicare a legislației infraconstituționale de către autoritățile menționate, întrucât aceasta ar avea semnificația unui control de constituționalitate implicit, or, controlul de constituționalitate este de competența exclusivă a Curții Constituționale. Referindu-se din această perspectivă la aplicarea directă de către instanțele judecătorești a Constituției, **Curtea Constituțională a României a realizat și convenitele distincții și precizări, în sensul că aceasta se face „numai în ipoteza și termenii stabiliți prin decizia de constatare a neconstituționalității pronunțată de Curtea Constituțională”**.

* *Statuări ale Curții Constituționale a României cu privire la directa aplicabilitate a Constituției*

Decizia nr. 377 din 31 mai 2017

referitoare la obiecția de neconstituționalitate a prevederilor Legii privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 95/2016 pentru prorogarea unor termene, precum și pentru instituirea unor măsuri necesare pregătirii punerii în aplicare a unor dispoziții din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă

**Monitorul Oficial al României,
Partea I, nr. 586 din 21 iulie 2017**

– extras –

65. De asemenea, instanțele judecătorești urmează să aplice în mod direct Constituția. Cu privire la acest aspect, Curtea, în jurisprudența sa, a statuat că instanța judecătorească are competența de a aplica direct Constituția numai în ipoteza și termenii stabiliți prin decizia de constatare a neconstituționalității pronunțată de Curtea Constituțională [a se vedea, cu privire la aplicarea directă a Constituției, Decizia nr. 186 din 18 noiembrie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 213 din 16 mai 2000, Decizia nr. 774 din 10 noiembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 8 din 6 ianuarie 2016, sau Decizia nr. 895 din 17 decembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 84 din 4 februarie 2016, Decizia nr. 24 din 20 ianuarie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 276 din 12 aprilie 2016, paragraful 34, sau Decizia nr. 794 din 15 decembrie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1029 din 21 decembrie 2016, paragraful 37]. Prin urmare, instanțele judecătorești pot aplica în mod direct Constituția numai dacă Curtea Constituțională a constatat neconstituționalitatea unei soluții legislative și a autorizat, prin decizia respectivă, aplicarea directă a unor prevederi constituționale, în lipsa unei reglementări legale a situației juridice create în urma deciziei de admitere a excepției de neconstituționalitate.

Decizia nr. 486 din 2 decembrie 1997
referitoare la excepția de neconstituționalitate
a dispozițiilor art. 278 din Codul de procedură penală

Monitorul Oficial al României,
Partea I, nr. 105 din 6 martie 1998

– extras –

Potrivit dispozițiilor art. 278 din Codul de procedură penală, plângerea împotriva măsurilor luate sau actelor efectuate de procuror se rezolvă de prim-procuror parchetului, iar atunci când măsurile sau actele sunt ale acestuia, plângerea se rezolvă de procurorul ierarhic superior. Împotriva soluției date plângerii de către prim-procurorul sau de procurorul ierarhic superior, legea nu prevede nicio cale de atac. Or, fiind vorba despre acte și măsuri luate de procuror în cursul procesului penal, acestea trebuie să fie supuse nu numai controlului ierarhic, în cadrul Ministerului Public, dar și controlului din partea instanțelor judecătorești. De aceea, persoana nemulțumită de soluția dată plângerii sale în cadrul Ministerului Public are dreptul, potrivit art. 21 din Constituție, de a se adresa justiției, pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime, iar dispoziția alin. (2) al aceluiași articol din Legea fundamentală precizează că: „Nicio lege nu poate îngradi exercitarea acestui drept”. Așa fiind, dispozițiile art. 278 din Codul de procedură penală sunt neconstituționale în măsura în care închid calea persoanei, nemulțumite de soluția dată plângerii sale de către Ministerul Public, de a se adresa justiției.

Acest drept al persoanei este evident în cazul actelor prin care procurorul pune capăt conflictului de drept penal, real sau aparent, cum sunt rezoluția de neîncepere a urmăririi penale, art. 228 alin. (6) din Codul de procedură penală, scoaterea de sub urmărire penală sau încetarea urmăririi penale, art. 11 pct. 1 lit. b) și c) din Codul de procedură penală. Fiind vorba despre acte prin care se înfăptuiește justiția, este firesc ca acestea să fie verificate și confirmate ori infirmate de instanțele judecătorești, singurele autorități prin a căror activitate se realizează justiția [art. 125 alin. (1) din Constituție^[1]].

Desigur, ar fi necesară o intervenție a legiuitorului, prin care să se reglementeze dreptul persoanei de a se adresa instanței de judecată competente, atunci când este nemulțumită de soluția dată plângerii sale contra actelor procurorului.

^[1] În prezent, art. 126 alin. (1).

Decizia nr. 321 din 9 mai 2017

referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 21 și 24 din Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară raportate la cele ale art. 29 alin. (5) teza a doua din Legea nr. 47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale

**Monitorul Oficial al României,
Partea I, nr. 580 din 20 iulie 2017**

– extras –

25. În această situație particulară, a gradului de jurisdicție reprezentat chiar de ultima instanță în ierarhia instanțelor judecătorești, Curtea reține că structura de organizare a instanțelor judecătorești nu poate fi un motiv care să anihileze un drept stabilit chiar prin Legea nr. 47/1992, pentru că premisa este aceea a configurării organizării instanțelor judecătorești în funcție de drepturile procesuale ce incumbă subiectelor de drept, și nu invers. Or, prin jocul normelor de competență, textul legal criticat exclude posibilitatea formulării unui asemenea recurs atunci când cererea de sesizare a Curții Constituționale cu o excepție de neconstituționalitate a fost respinsă. În consecință, Curtea constată că persoanele aflate în această ipoteză nu beneficiază de niciun remediu procesual apt să ducă la restabilirea legalității, acestora fiindu-le aplicat un tratament juridic diferențiat doar pentru că tipologia de cauză în care s-a ridicat excepția de neconstituționalitate a inclus și ultimul grad de jurisdicție în materia respectivă. Întrucât egalitatea în drepturi presupune aplicarea aceluiași tratament juridic pentru situații analoge, Curtea reține că, în cauza de față, s-a realizat o discriminare între persoanele care pot accesa acest unic remediu procesual în funcție de gradul instanței judecătorești în fața căreia este ridicată excepția de neconstituționalitate, ceea ce este contrar art. 16 alin. (1) din Constituție.

26. De asemenea, Curtea reține că, în accepțiunea art. 21 din Constituție, căile de atac împotriva hotărârilor judecătorești pronunțate reprezintă un aspect al accesului liber la justiție și, deși legiuitorul are o marjă de apreciere în configurarea acestora, nu se poate ajunge la eliminarea implicită a unei căi de atac în condițiile în care acesta este reglementat în fondul activ al legislației. Blocarea accesului la această cale de atac în ipoteza în care excepția de neconstituționalitate a fost respinsă în ultimul grad de jurisdicție reprezintă o încălcare a dreptului la acces liber la justiție prin raportare la folosirea căilor de atac, contrar

art. 21 alin. (1) și (2) și art. 129 din Constituție. De asemenea, ținând cont de faptul că echitatea procedurii se evaluează în funcție de garanțiile procesuale de care dispun părțile în litigiu, Curtea constată că textul criticat încalcă și art. 21 alin. (3) din Constituție privind dreptul la un proces echitabil.

27. Totodată, Curtea constată că soluția astfel pronunțată, având în vedere similitudinea lor normativă, vizează dispozițiile art. 21 și 24 din Legea nr. 304/2004 atât în forma aplicabilă litigiului *a quo*, cât și cea în vigoare la momentul pronunțării prezentei decizii.

28. Prin urmare, în acest caz particular, în temeiul art. 16 alin. (1), art. 21 alin. (1)-(3) și art. 129 din Constituție, în lipsa unei reglementări exprese cuprinse în art. 29 alin. (5) din Legea nr. 47/1992, cererea de recurs astfel formulată angajează, în mod intrinsec, o competență de recurs pe orizontală, respectiv o judecată realizată de un complet aflat pe același nivel ierarhic. Prin urmare, până la adoptarea soluției legislative corespunzătoare, ca o consecință a prezentei decizii de admitere a excepției de neconstituționalitate, Curtea constată că instanțele judecătorești urmează să aplice în mod direct art. 16 alin. (1), art. 21 alin. (1)-(3) și art. 129 din Constituție, devenind, astfel, competente să soluționeze recursul formulat împotriva hotărârii judecătorești, pronunțate în ultimul grad de jurisdicție, prin care a fost respinsă cererea de sesizare a Curții Constituționale cu o excepție de neconstituționalitate [a se vedea, cu privire la aplicarea directă a Constituției, Decizia nr. 186 din 18 noiembrie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 213 din 16 mai 2000, Decizia nr. 774 din 10 noiembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 8 din 6 ianuarie 2016, Decizia nr. 895 din 17 decembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 84 din 4 februarie 2016, Decizia nr. 24 din 20 ianuarie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 276 din 12 aprilie 2016, paragraful 34, sau Decizia nr. 794 din 15 decembrie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1029 din 21 decembrie 2016, paragraful 37].